

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ В ХУДОЖНІЙ ОСВІТІ УКРАЇНИ

У статті розглядається взаємозв'язок художньої освіти з історико-краєзнавчими знаннями, підкреслюється роль загальноосвітньої школи в підготовці абітурієнтів для навчання в художніх ВНЗ, пошуку нових форм в навчальному процесі вищої школи.

Ключові слова: культурна спадщина, народознавство, художня освіта, історико-краєзнавчі пам'ятки.

Interconnection of art education with historical and local history knowledge is considered, the role of secondary school in preparation of university entrants to study at the institutions of higher education of fine arts, the search for new forms in the process of studying at universities is emphasized.

Key words: cultural heritage, ethnology, art education, historical and local history monuments.

На сьогодні, мабуть, як ніколи, є значна потреба подальшого осмислення культурного надбання українців через розвиток краєзнавства і відповідно художньо-мистецької освіти. Як відомо, національна культурна спадщина увібрала в себе мову, архітектуру, образотворче мистецтво, пісенну творчість, літературу, народний побут, звичаї та обряди тощо. Ці та інші складники культури створюють образ народу і виступають основою його ментальності.

В українців досить органічно сталося поєднання як дотримання традицій православ'я і висока духовність, так і залишки дохристиянських вірувань, обожнювання природи і ототожнювання себе з нею. Відповідно це поєднання відбилося в пам'ятках архітектури та образотворчому мистецтві, де синтезувалися християнські традиції і мотиви, які прийшли до нас з прадавніх віків.

Саме тому в наш час потреба розуміння культурної спадщини обумовлює необхідність активізації діяльності в освітньому процесі художніх вищих навчальних закладів. Вивчаючи пам'ятки національної культури, художнім вузам необхідно враховувати надбання культури у своїх навчальних програмах, використовуючи народні традиції в архітектурі, побуті, художньо-ужитковому мистецтві тощо. Слід наголосити, що проблема подальшої розбудови художньо-мистецької освіти на основі народознавства є визначальною для всіх ланок освіти – від дошкільної до вищої. Звичайно, перш за все особливе місце тут належить загальноосвітній школі як безпосередньо в навчально-виховному процесі, так і в позакласній виховній роботі.

Потрібно зважати і на роль в цьому процесі художніх шкіл і художніх коледжів, що важливо для розвитку особи учня, задоволенні його потреб та самореалізації, поклику, сприяння вдосконаленню морального, художньо-естетичного, правового, екологічного виховання. Поєднання питань вивчення історії рідного краю, етнографії, фольклористики, географії, екологічного стану довкілля з вихованням патріотизму, формування особистісних якостей дасть потужний результат в навчанні у вищому художньому закладі. З огляду на це також доцільно розглядати розвиток музеєзнавства, народознавчої і художньо-мистецької освіти в полікультурному контексті – історичному діалозі, взаємовідновлювальних стосунках із світовим художнім, духовним, ідеологічним, соціокультурним проце-

сом. У межах курсу народознавства – музеєзнавства актуалізується рецепція національних і світових культурно-мистецьких і природних явищ, що безпосередньо чи опосередковано виявляється в межах рідного краю, а модифіковані соціокультурні традиції впливають на стилістичний характер творчості носія культури.

У Національній доктрині розвитку освіти України, затвердженій 17 квітня 2002 р. Указом Президента за № 347/2002, у розділі «Національний характер освіти і національне виховання» проголошено курс на побудову освіти «на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовності» ставиться завдання забезпечити «виховання свідомого громадянина, патріота». А все це найефективніше реалізується шляхом звернення до минулого, вивчення системи фундаментальних знань про свій народ, особливості його побуту, трудової діяльності, національний характер, психологію, світогляд, історико-культурний досвід, спосіб життя і виховання. Рідна мова, історія, краєзнавство й етнографія, народна педагогіка, родинна етнопедагогіка, народний календар (включаючи народно-релігійні свята й урочисті, природні явища й події річного циклу життєдіяльності людей), народні моральні приписи, усна творчість, різні види народного мистецтва й художньої творчості, прогресивні національні традиції, звичаї та обряди, народні символи і національна символіка, все, що вбирає в себе поняття народознавство, повинно, на нашу думку, розглядатися в навчальних програмах усіх ланок освіти. Особливого значення набувають зазначені знання при навчанні у вищих художніх навчальних закладах. Ці питання ставив автор статті у своєму виступі на XII Всеукраїнській науковій історико-краєзнавчій конференції «Освітянське краєзнавство: досвід, проблеми, перспективи» (м. Івано-Франківськ, жовтень 2011 р.). Маючи досвід роботи в кількох київських художніх вузах, відчував неповноту знань у студентів з історії України, історії української матеріальної і духовної культури. Це, відповідно, негативно позначається на створенні художніх композицій, на курсових і дипломних роботах. Тому, перш за все, вивчення української матеріальної і духовної культури має значний виховний потенціал, оскільки виокремлює категорію взірця життєтворчості. А вивчення соціокультурного середовища на рівні рідний край – Вітчизна – світ позначене потужним потенціалом, зокрема звертаємо увагу на персоналії, діяльність яких набуває для формування майбутніх митців надзвичайної значущості, слугує своєрідним вектором при подальшій мистецькій творчості й життєвого шляху в цілому.

Відомо, що суспільно-естетичний ідеал виражається у всіх видах мистецтва національної культури у вигляді художніх образів, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються на особистий досвід митця, який приймає ці образи в органічні набутки його характеру. Тому опанування студентами мистецького краєзнавства сприяє також формуванню художнього бачення, освоєнню його специфічних еталонів. Для вивчення регіональної соціокультурної дійсності можна порадити студентам першого курсу київських художніх вузів здійснювати маршрути по визначних місцях Києва та його околиць, котрі є цікавими у краєзнавчому плані. Наприклад по Китаєвській та Голосіївській пустинях, Пирогівському та Хотівському городищах, Пріорці, Куренівці, Лисій горі тощо. Думаємо, що студенти-першопочатківці мають неповне уявлення про історико-краєзнавчі пам'ятки Києва, тому на практичних заняттях з малюнку, живопису, композиції вони знайомляться з історією та сьогоденням краю, його природно-екологічними можливостями, архітектурно-етнографічними пам'ятками (Національний музей народної архітек-

тури та побуту України), засвоюють навички орієнтування на місцевості, зрештою техніки пересування у похідних умовах.

Входження України до загальноєвропейського освітнього простору вимагає від вищих навчальних художніх закладів пошуку нових активних форм і методів організації навчального процесу, розрахованих також і на ініціативу студентів. Залежно від тематики маршруту завданнями, наприклад, можуть бути:

- пленерно-археологічні характеристики ;
- культурно-історичні події місцевості;
- цінні архітектурні пам'ятки;
- елементи побуту та етнографії;
- освітнє та духовне життя під час народних свят та обрядів в НМНАП

України;

- традиції господарювання.

Безперечно, окрім визначних місць студентам також потрібно відвідувати музеї, виставки тощо. Зрозуміло, що художня освіта сьогодення гостро потребує нової методології, нового типу мислення для визначення перспектив розвитку людини і її цінностей. Особливо це важливо внаслідок появи нових галузей художньо-етичних знань, змін відносно класичної художньої освіти, появи приватних альтернативних форм художнього навчання, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що суттєво змінюють попередні контури системи знань, разом з тим підносять і посилюють народознавчий аспект в художньо-мистецькій освіті. Значну роль тут відіграє вивчення краєзнавчих матеріалів у формуванні історичної пам'яті студентів. Як категорія історичного пізнання історична пам'ять зберігає джерела історичного процесу і відтворює історичний досвід суспільства. Відомо, що до історичної пам'яті належить генетична пам'ять поколінь і кожної людини, зокрема історичні матеріали, зосереджені в архівах, музеях, бібліотеках, а також історичні традиційні пам'ятки архітектури, мистецтва, народної побутової культури тощо. Звичайно, все це має важливе значення для формування історичного мислення студентів, використовуючи глобально-історичний матеріал і пов'язуючи його з регіональною, місцевою історією.

Суттєвим моментом у роботі студентів художніх вузів є підготовка до вибору тем «композиції». І тут слід відзначити, що не завжди вони спроможні відшукати матеріали для якісної обробки представленої теми. Тому методологічні підходи до навчання і виховання молоді на основі народознавства мають бути об'єктом постійної уваги і вдосконалення. Кожний професор і викладач повинен мати власну технологію формування історичного і державного мислення, яка мусить вирізнятися логічно-науковою послідовністю. Глибокий зміст повинні мати історичні знання, закладені у певну форму, доступну розумінню, тобто певний апробований практикою алгоритм самостійного, логічного набуття і збереження знань. Варто визначити і окреслити як цілісність, так і структурні елементи форми композиції і вже тоді переходити до аналізу результатів, набутих при вивченні історичного явища, події, факту. При формуванні і закріпленні знань, звичайно, повинно бути залучено і активізовано психічні властивості студента, можливості всіх видів пам'яті: моторної, слухової, зорової тощо. Оскільки логічно-наукова структура формування історичного мислення в студентів оцінюється професором, викладачем, це означає, що слід визначитися більш детально у необхідному обсязі матеріалу, який має стати базою розвитку творчості, умінь і навичок самостійної діяльності кожного митця. З цією метою також визначається необхідний понятійно-категоріальний апарат,

який стане інструментом навчально-пізнавальної діяльності. Для кращого розуміння студентами історичних процесів необхідно, можливо, конкретизувати обсяг історичного матеріалу кожної теми, визначати, які включати поняття і категорії, в якій кількості та послідовності. Студенти, які використовують в учбових «композиціях» історію свого краю, мають розуміти, що історична доля складається для кожного регіону та зрештою і для кожної людини, тісно пов'язана з історичною і політичною волею, яка переважає історичне мислення завдяки політичному мисленню, яке завжди є частиною історичного. Вони не лише між собою тісно пов'язані, а також одне з них на певному етапі розвитку суспільства може домінувати. І тут важливо відділити зерна від плевел. Історичне мислення, спираючись на логіку історичного пізнання, вказує на те, що факти, події і явища минулого можуть продовжувати існувати в сучасності та зберігатися у майбутньому, що дає можливість певною мірою його прогнозувати і передбачати. Разом з тим майбутнє не є конкретністю, яку можна ретельно дослідити, але його можна прогнозувати саме на основі вивчення минулого історичного досвіду і тих процесів і тенденцій розвитку, які могли починатися у минулому, зберігатися у сучасності та продовжуватись у майбутньому. Це повинні розуміти студенти, які в своїх учбових завданнях, художніх творах трактують історію світу, України і краю. Таким чином, послідовність подій, наступність поколінь та їх історичний досвід забезпечують формування історичного мислення і є його методологічною спрямованістю.

Недарма великий вчений, краєзнавець П.Т. Тронько зазначав: «Завдання вчених, шкільних учителів, викладачів вузів полягає у зваженому, неупередженому висвітленні історичного процесу в усій його складності і суперечливості. Історичний пошук має бути пошуком істини, і краєзнавству тут має належати особлива роль. Адже саме на місцях, крізь призму вже узагальненого й осмисленого історичного досвіду твориться сьогодні картина минулого і закладається основа майбутнього» [1].

Підсумовуючи деякі історико-краєзнавчі особливості в художньо-мистецькій освіті, можемо стверджувати, що у вивченні історії України, української матеріальної і духовної культури маємо великий потенціал і широкі можливості щодо виховання справжніх національних митців. У своїй роботі з поліпшення ефективності краєзнавчо-мистецької освіти ми повинні керуватися тим, що нинішній студент має відбутися не лише як кваліфікований фахівець, здатний працювати в ринковій економіці, а й як особистість, громадянин, патріот української держави. І саме навчальний процес, виховна робота повинні сприяти досягненню поставленого завдання.

Література

1. *Петро Тронько*. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу / П. Тронько // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – № 3. – С. 5-10.
2. *Василь Кремень*. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми / В. Кремень. // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – №3 – С. 10-15.
3. *Генадій Бондаренко*. Теоретичні та методологічні проблеми історичного краєзнавства. / Г. Бондаренко // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2011. – С. 23-29.
4. Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – 1.4.
5. *Шевченко Ф. П.* Зв'язок історичного краєзнавства з спеціальними історичними дисциплінами / Ф. П. Шевченко // Друга наукова конференція з історичного краєзнавства. Вінниця. – К., 1982.